

Karaktermordet på biskop Jørgen Friis.

Af akademiingeniør, HD. Ole Færch, Aalborg

Hovedpersonen i fortællingen om Hald Slot er Jørgen Friis. Han er ubetinget den af biskopperne på Hald, som vi kender mest til, og som der fortælles flest fejlagtige historier om. Jørgen Friis tog en magistergrad ved Kølns Universitet, kom 1518 i kongens kancelli og viste store evner som skatteopkræver. Han blev i 1521 med dronningens hjælp biskop i Viborg Stift kun 28 år gammel og blev 1536 afsat og fængslet ifm. Reformationen. Han har fået et sort eftermæle. Utaknemmelig, godsgrisk, uærlig, lavsindet, en mand hvis ord man ikke kunne lide på, madglad og kvindekær m.v. Rektor A. Heise (1837-1915) på Viborg Katedralskole, den største kender af Viborgegnens historie, har sat dette forkerte eftermæle, som alle senere forfattere kritikløst har afskrevet.

Jørgen Friis' sluttede sig 21. december 1522 til oprøret mod Christian 2., som havde gjort ham til biskop. Kongen havde påført riget kolossale byrder ved erobringen af Sverige, henrettet o. 80 personer af Jørgen Friis' standsfæller i det Stockholmske blodbad, ændret rigets retstilstand i strid med håndfæstningen og vist sig rå og upålidelig. Det var ikke underligt, at bisper, rigsråder og adel opsagde troskab og huldskab. Kongen var troløs, men den kongetro Heise så det ikke. Han sluttede sig kritikløst til historikerne C.F. Allen og H. Behrmann, der kaldte oprørerne for en samling forbrydere, selv om de havde ret til at opsigte deres troskab og fejde kongen.

Godsgriskheden refererer til nogle få retssager om gårde. I Jørgen Friis' tid var der fra konge, adel, provster, præster mv. angreb på det gejstlige gods fra folk, hvis forældre havde skænket godset mod messer til evig tid, som ikke holdtes længere. Sagerne drejede sig bl.a. præstegårde, hvor præsterne havde sluttet sig til den protestantiske tro. Det kunne være usikkert, om herlighed eller bondeskyld af en gård tilhørte kirke, præst, kannikker eller stiftet. Sagerne blev ført regulært i retssystemet, nogle blev afgjort til Jørgen Friis' fordel, og udfaldet er ikke kendt i alle sager. Stiftet havde over 1000 gårde, og næsten alle breve fra den tid drejer sig om retssager om gods. I Jørgen Friis' tid kom næsten ikke én gård til bispedømmet. Alt dette i betragtning er det svært at få øje på Jørgen Friis' godsgridskhed. Kritikken kunne rettes mod forgængerne, der hver ragede 40-50 gårde til sig. Jørgen Friis varetog blot stiftets interesser. Heises beskyldning var grundløs.

I en retssag om gods sagde Ove Vincensen Lunge til Tirsbæk, at han ikke vidste, om Jørgen Friis var en mand, man kunne gå i retten med. En beskyldning om uærlighed, som Heise åd råt, uden at tænke over, at det var et partsindlæg. Jørgen Friis rensede sig med riddermændsmænd og blev pure frifundet.

Efter fængslingen 1536 blev Jørgen Friis beskyldt for at sat sig imod den lutherske tro. Lidt absurd, for kongen havde lovet at beskytte den katolske kirke. Han blev også beskyldt for at have kastet riget ud i Grevens Fejde 1534-35. Han havde ikke som medlem af rigsrådet medvirket til, at der straks blev valgt en konge efter Frederik 1.s død 10. april 1533 på Gottorp. Det var dog hele rigsrådet, der udsatte kongevalget. Man kunne ikke enes om valget mellem kongesønnerne, den ene katolsk, den anden protestantisk. Borgerkrigen kunne man heller ikke beskyldte Jørgen Friis for, eftersom den blev startet af grev Christoffer og Skipper Clement, for at få Christian 2. tilbage på tronen. Yderligere beskyldtes han for at ønske at blive en djævel, der kunne pine Frederik 1. i Helvede, fordi denne ikke som lovet i håndfæstningen havde beskyttet den katolske kirke. Frederik 1. udstedte et beskyttelsesbrev til Hans Tausen, der omkring 1526 kom til Viborg og begyndte at prædike protestantisk, og gjorde Hans Tausen til sin kapellan. Han var i reelt som sin søn, hertug Christian, den senere Christian 3., gået over til den protestantiske tro. Frederik 1. var falsk og troløs, men Heise så det ikke.

Endelig blev Jørgen Friis beskyldt for at være madglad og i et drikkelag at tage prisen som den, der kunne drikke mest uden at gå under bordet. Det var sikkert rigtig, men almindeligt i tiden og i hvert fald ikke noget, der kunne inddrages i en sag om landsforræderi.

Jørgen Friis blev også beskyldt for at være kvindekær, men skørtejæger var han ikke ifølge de bevarede kilder. Faktisk kendes der kun ét vidnesbyrd om et resultat af et kvindeligt bekendtskab, nemlig en datter Birthe, gift med præsten Niels Knudsen i Hårby. Jørgen Friis var dog ikke ene om elskerinder og børn udenfor ægteskab. Det var helt almindeligt i samfundets øverste lag. Tænk blot på kong Hans med den gifte Edele Jernskæg, Christian 2. med Dyveke og ikke mindst Christian 4. Beskyldningerne mod Jørgen Friis var reelt latterlige og konstruerede. Det var en politisk proces, som skulle legitimere kronens tyveri af kirkens gods, som Christian 3. skulle bruge for at betale de enorme udgifter, som det havde kostet at blive konge.

Kongen gav 12. august 1536 Erik Banner og Axel Juul ordre om at fængsle Jørgen Friis og udstedte samme dag ordre til købstæder, bønder og menige almue om at bistå dem efter tilsigelse. Heise fortæller, at Jørgen Friis blev fanget af Johan Rantzau, da han venskabeligt gik denne i møde, da han nærmede sig Hald, og at han kom i sit eget fangetårn. Rent digt, uden bund i kilder. Heise har kritikløst baseret sig på Krag og Stephanius' frie digtning over den kongelige ordre af 12. august til købstæder m.v. Efter deres "digt" var fængslingen dramatisk. Viborg borgere drog over heden til Hald anført af Johan Rantzau og deltog i arrestationen. Jørgen Friis gik dem i møde men borgerne afskar ham vejen tilbage til Hald og dræbte hans portner. Han blev kastet i sit eget fangetårn på Hald. Krag og Stephanius' "digt" er skrevet 200 år efter begivenheden, uden kilder og er utroværdig.

Reelt vides kun, at fængslingen skete efter 12. august, og at Jørgen Friis 3. maj 1537 var på Hald, sikkert i mild husarrest, og bevidnede, at han som biskop havde beseglet et brev. Endvidere at han 9. august 1538 på Eskær underskrev et brev om, at han ville være tro overfor kongen. Han var da for længst løsladt. Han levede som adelsmand på Krastrup ved Limfjorden i Himmerland til sin død 1547. Han omtaltes i alle breve som den fornemste af de tilstedeværende, respektfuldt med herretitlen fra bispeværdigheden.

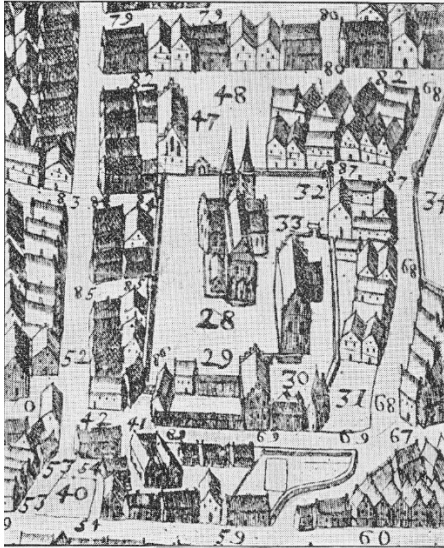
Jørgen Friis var uheldig at være repræsentant for den forhadte katolske kirke, da den protestantiske tro skyllede ind over Danmark og landede i Viborg. Han blev en brik i en politisk proces, der legitimerede kongens tyveri af kirkens gods. Alt tyder på, at han var ualmindelig dygtig og handlekraftig som skatteopkræver i kancelliet, som godsadministrator og som kirkens mand, og var retsindig og ordentlig efter datidens målestok. Personskildringer var ikke Heises stærke side, og han brød sig vist ikke om katolikker. Som præstesøn var han sikkert forarget over, at biskoppen, der skulle leve i cølibat, fik et barn, hvilket på Heises tid var en skam uden lige. Bl.a. i disse forhold skal sikkert søges motivet til det ubegrundede sorte eftermæle over Jørgen Friis.

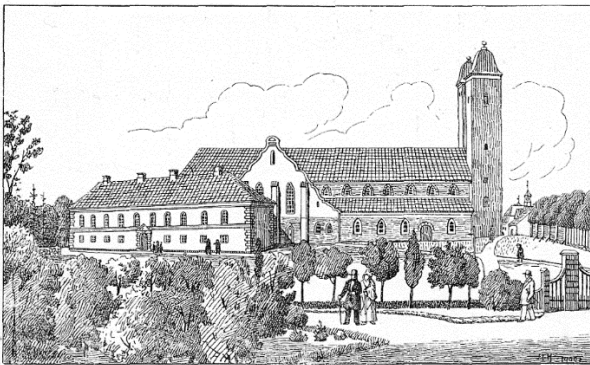
Som en kunstner forestiller sig Jørgen Friis. Buste på Spøttrup Museum, eget foto.

Jørgen Friis i ornat som biskop var måske klædt som kollegaen Jens Andersen Beldenak, der ses på altertavlen i Nørholm kirke ved Aalborg. Eget foto.

Domkirken og dens omgivelser jf. Resen 1677, set fra øst mod vest. Nr. 33 var på Jørgen Friis' tid bispesidens, men nu 1677 var landstingets domhus. Nr. 32 var 1521-36 Jørgens Friis' bispegård, nu 1677 beboet af landsdommer Jens Rodsten til Lengsholm.

Stænderhuset nord for Viborg Domkirke 1834, hvor bispegården lå i Jørgen Friis' tid.